

Název a adresa školy:	Střední škola průmyslová a umělecká, Opava, příspěvková organizace, Praskova 399/8, Opava, 746 01
Název operačního programu:	OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost, oblast podpory 1.5
Registrační číslo projektu:	CZ.1.07/1.5.00/34.0129
Název projektu	SŠPU Opava – učebna IT
Typ šablony klíčové aktivity:	III/2 Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT (20 vzdělávacích materiálů)
Název sady vzdělávacích materiálů:	ČJ III
Popis sady vzdělávacích materiálů:	Český jazyk III, 3. ročník
Sada číslo:	D–11
Pořadové číslo vzdělávacího materiálu:	17
Označení vzdělávacího materiálu: (pro záznam v třídní knize)	VY_32_INOVACE_D–11–17
Název vzdělávacího materiálu:	Syntax I (Věta jednoduchá)
Zhotoveno ve školním roce:	2011/2012
Jméno zhotovitele:	Mgr. Edita Binarová

Syntax I

Syntax (skladba) je nauka o mluvnické (formální) a významové stavbě věty a souvětí a o výstavbě souvislých textů.

Věta je slovním vyjádřením myšlenky.

- **Věta jednoduchá – holá** = základní skladební dvojice (holý podmět + holý přísudek), **rozvitá** = s rozvíjejícími větnými členy.
- **Souvětí** = větný celek složený ze dvou a více vět jednoduchých.
- **Větný člen** = nejmenší jednotka věty, může jím být jen plnovýznamové slovo.

Věty podle postoje mluvčího ke skutečnosti:

- **oznamovací:** vyjadřují sdělení, jsou označeny tečkou;
- **tázací:** vyjadřují dotaz, otázku, jsou označeny otazníkem; otázky **zjišťovací** - odpověď *ano* nebo *ne* (*Půjdeš se mnou? Ano.*), **doplňovací** - doplňujeme si informace (*S kým přijdeš? S bratrem.*), **řečnické** - nevyžadují odpověď (*Může o tom někdo pochybovat?*); **vylučovací** – ptají se na více možností a odpovídáme na ně částí otázky (*Půjdeš do kina, nebo zůstaneš doma?*), **rozvažovací** – obracejí se na mluvčího, ptáme se sami sebe (*Kam jsem to jen dal?*);
- **rozkazovací (žádací)** – vyjadřují rozkaz, zákaz, výzvu, jsou označeny obvykle tečkou (vykřičník při důrazném rozkazu);
- **přací** – vyjadřují přání (*Kéž by bylo hezké počasí! Ať se ti to podaří!*), jsou označeny většinou vykřičníkem.

- Všechny typy vět mohou být i **zvolací** (*Dnes je hezky!* - původně oznamovací).

Cvičení

1. Určete druhy vět z hlediska modality. Odůvodněte interpunkci.

Půjdeš dnes večer do kina? To je nádherný výhled! Nevstupujte bez vyzvání. Chlapec měl z dárku velkou radost. Zavři okno. Ať se brzy uzdraví! Zítra odjíždíme na dovolenou. V kolik hodin přijdeš?

2. Doplňte správně interpunkci za větami a odůvodněte.

Nemohl byste mi pomoci_ Uč se_ Kdybys mlčel_ Všichni nastoupit_ Ať se brzy vrátí_ Byl bych rád, kdyby ses zeptal_ To jsou k nám hosti_ Dnes večer zůstanu doma_ Budeš sedět_

Věty podle členitosti (podle složení)

1. **Věty dvočlenné** – mají část podmětovou (i podmět nevyjádřený) a část přísudkovou.

2. **Věty jednočlenné** – nemají základní skladebnou dvojici, obsah je vyjádřen jen jedním základním větným členem (*Sněží. Bolí ho v krku. Nedýchat! Hlavní nádraží.*).

Zápor (Negace)

1. **Zápor větný** – popření celé věty (*Není doma. Nezavolal jsem mu. Nikdo nic neřekl.*)

2. **Zápor členský** – popření některého větného členu, části věty (*Zakopl ne mou vinou.*).

Setkají-li se ve větě dva různé druhy záporů, záporná vlastnost se ruší (*Zpráva nebyla nepříjemná.*).

Toto vyjádření kladu dvěma záporů, při kterém se zjemní význam, se nazývá **litotes** (dvojí negace).

Cvičení

V následujících větách kombinujte záporů, aby věty měly význam kladný. Jak se nazývá tato kombinace záporů, kdy se zápor ruší?

Byl s tím spokojen. Jedná upřímně. Je to zajímavé. Zažil úspěch. Je sympatický.

Stavba věty jednoduché, větné vztahy

Věty se skládají z větných členů (několika nebo alespoň jednoho). Větné členy, které k sobě ve větě mluvnicky patří, tvoří **syntaktickou (skladební) dvojici**.

Významové vztahy (syntagmata)

1. v syntaktické dvojici:

- **Predikace (přisuzování)** je vztah mezi podmětovou a přísudkovou částí věty, vyjadřuje se tvarovou shodou (kongruencí) v osobě a čísle. Vyskytuje se pouze u vět dvojčlenných, které obsahují jak podmět, tak i přísudek (*Eva odjela.*).
- **Determinace (určování)** je významový vztah mezi kterýmkoli členem rozvíjejícím (závislým) a členem řídicím, kdy jeden člen je blíže zpřesňován, určován jiným (*nová sukně, nastoupil do vlaku, trhala květiny*).

2. v syntaktické (skladební) skupině (tj. ve spojení dvou i více větných členů téže větněčlenské platnosti):

- **Koordinace (souřadnost)** – mezi několikanásobnými větnými členy, může být také mezi hlavními větami v souvětí souřadném a mezi rovnocennými větami vedlejšími. V rámci koordinace dále rozlišujeme významové vztahy:
 - Slučovací (*Tomáš a Daniel, spojky a, i, ani, jak – tak, jednak - jednak*).
 - Stupňovací (*pozdě, ba až k ránu, spojky dokonce, ba i, nejen – ale i, nýbrž i*).
 - Odporovací (*menší, ale hezčí, spojky ale, avšak, nýbrž, jenže, sice – ale*).
 - Vylučovací (*vodu, nebo mléko, spojky nebo, buď – anebo, či*).
 - Důvodový (příčinný) – (*veselý, neboť šťastný, spojky neboť, vždyť, tudíž*).
 - Důsledkový (*šťastný, proto veselý, spojky proto, a proto, tedy, tudíž, a tak*).
- **Apozice (přistavování)** – označení téhož jevu dvojím způsobem (*Bedřich Smetana, český hudební skladatel, je ve světě velmi známý.*). Přistavený větný člen, **přístavek**, oddělujeme vždy z obou stran čárkami.

Formální vztahy

1. v syntaktické dvojici:

- **Kongruence (shoda)** – člen závislý se shoduje se členem řídicím v pádě, čísle, rodě nebo osobě, uplatňuje se v přísudku, přívlastku shodném a doplňku shodném (*otec jel, velký muž, otec jezdí na chatu rád*).
- **Rekce (řízení)** – člen řídicí určuje pád členu závislého, uplatňuje se v předmětu, neshodném přívlastku, neshodném doplňku (*píše úkol – slovesná vazba, sbírání hub, zvolili ho za svého krále*); **nepisovná** je vazba *zmínit něco, diskutovat něco* (s 4. pádem), přípustná je pouze vazba *zmínit se, diskutovat o něčem* (s 6. pádem).

- **Adjunkce (přimykání)** – tvar závislého členu není určován členem řídícím, jedná se jen o významový vztah, uplatňuje se u příslovečného určení, neshodného přívlastku (*zpíval v divadle, zpíval dobře*).

2. v syntaktické (skladební) skupině:

- **Parataxe (souřadnost)** – několikanásobné větné členy, spojení dvou a více vedlejších vět stejného druhu, souvětí s více hlavními větami.
- **Hypotaxe (podřadnost)** – jeden člen je druhému podřízen, platí i mezi větami v souvětí podřadném (vztah věty řídící a závislé).

Cvičení

1. Vypište predikační dvojice, uveďte příklady dererminačního nebo koordinačního vztahu, vyhledejte i vztah apozice.

Do otevřených oken voněly růže a pokosená tráva. Karkulka přinesla babičce košíček s bábovkou a dalšími dobrotami. Karel Havlíček Borovský, známý český novinář a satirik, se narodil v Borové.

Seznam použité literatury

- Sochrová, M.: *Český jazyk v kostce pro SŠ*. 2. vydání. Praha: Fragment, 2009. ISBN 978-80-253-0950-6.